

ձգքիւր խաթմասանէ մէջ թէպէտ արդեւ իւսելէրն կէտեղեմիւնսի մէջ իժմէ պիւ ի թիժաք քարաւ վերելախի:

22 Սեպտ. 1879
(Դւ. Պար. պտճ. նմ.)

Տ. Կ.)

Կը գրէ նաեւ նամակ մը Ազգ. Վարչութեան 1879 դեկտ. 5 թուականաւ, որով կը խնդրէ Ոսկերիքի անկեան երկու քարաշէն տուները, վասն զի, կ'ըսէ, անոնք Ս. Թակոբայ արկղէն շինուած են, եւ անոնց եկամուտները մինչեւ ցարգ Ս. Թակոբը կը գանձէր, ինչպէս յայտնի է Տաշուց տեղաբնիկներէն, արձանագիրներէն եւ վարձակալութեանց գաշնագիրներէն, յաւելլով միանգամայն իր բոլորը վերջերս անոնցմէ մէկուն հակառակ կողմնակցութենէ վարձուելուն դէմ տակի խանութով միասին:

Տնտեսական ոչյքան սեղմութիւնով հանդերձ Հոգաբարձութիւնը զարնեալ չի կրնար առօրեայ ծախուց անգամ հասնիլ, թող թէ իր նախորդէն ծնացած պարտքն հասուցանել, ուստի կը փութայ արարչայ վերջերը հետեւեալ իմաստով նամակ մ'եսս գրել Ազգ. Վարչութեան. "Հաստատութեանս ելմտական անձուկ վիճակին վրայ եթէ հիմնական դարման մը չըլլայ, պիտի ստիպուիմք հրաժարիլ, որովհետեւ տարին 2000 օսմ. ոսկի պէտք ունեցող տեղ մը 600 ոսկիով միայն մատակարարել ոչ թէ դժուար, այլ անհնար է,» (Դւ. Պար. պտճ. նմ.):

Այս Հոգաբարձուները չորս ամիս Ազգ. Անկեանոցը կառավարելէ ետք՝ անոնց առաջին չորսը կը մատուցանեն իրենց հրաժարականը, մանաւանդ թէ Մուրատեան, մատակարարութեան հաշուակալը, զորամարկղին բանալիները Ագարեան Սահփանոս փոխանորդ լաւեպիկոպոսին կը ղրկէ իր հրաժարագրովն հանդերձ: Ատոր վրայ Ալիք Ատոն կ'ուղղէ ժամանակին Կ. Պարսիարքին տաճկերէն տեղեկագիր մը, զոր կը փութանք հոս հայերէն անիմպելիւ. —

Ստորագիրն Ատոն Ալիք կը ծանուցանէ՝ որուն օր անկ է, թէ նպատից ի ժաման չգանաւիլը եւ տարժամ հաշուները իրենց յառաջ ընելու չորս նախաձեռնող Հոգաբարձուաց հրաժարումը, վասն զի, կ'ըսէ, այս ընթացքը անվստահութիւն համարեցան իրենց համար, մատակարարութեան անյարմար եւ անկարեօր անձինք նկատուիլ, զոր դժուար չէ գուշակիլ ներկայացուած հաշուց աչք մը անգամ չենտած՝ անոնց հրաժարման հապճեպ ընդունուելէն: Այժմ Ս. Թակոբայ մատակա-

բարութիւնը ծնացած է անուանական երեք Հոգաբարձուներու ձեռքը, որոնց մէջ ամենէն ապիկարն ես ինքն եմ, միւս երկու պաշտօնակիցներս ալ հոգաբարձութեան անյարմար իրենց ընկալաւորութեան հեռաւորութեան պատճառաւ: Քանիժար Թովհանէս էֆ. ալ որ հրաժարեալ անգամից տեղը կարգուեցաւ, թէեւ կարող անձ մ'է ինչպէս գիտէք, հանդերձ այսու անբաւական է միայնակ կառավարելու Ս. Թակոբայ պէն ընդարձակ հաստատութիւն մը, եւ յանձնել զայն մէջ հոգւոյ մատակարարութեան որքան անպատշաճ՝ նոյնքան ծոռը է ս' եւ է անձին մէն միլիոնակ այնպիսի մեծ պատասխանատուութիւն մը ստանձնել առաջին Ազգին: Այս պարագաներուն մէջ անտարակոյս աղքատն է որ կը մնասուի:

Հոգաբարձութեան մը պարտքն է հոգալ պատասխանեցող պարտաւոր, հիւանդաց դարմանը, աղքատ մանկուայն գաստաբարակութիւնը, Ս. Թակոբայ եկամտից մատակարարութիւնը, եւ անոնց անվճար պահպանումը: Հրաժարեալ Հոգաբարձուները այս ամէն կէտերուն միշտ զգուշար, Անկեանոցը չորս ամսուան մէջ այն աստիճան բարեկարգեցին, որ չարեկամաց անգամ առարկութիւններն դադրեցան: Այսպիսի յաջողակ անձինքները վշտացնելով՝ 5, 6 հարիւր շափ աղքատաց զգուշներուն պատճառը լլալը, իմ հաւատքս այն է որ, թէ առաջի Աստուծոյ եւ թէ առաջի մարդկայ մեծ պատասխանատուութիւն է:

Այս զգուշներուն իբրեւ միակ գործման՝ ստորագիրը կ'առաջարկէ յետագայ միջոցները. — կարգել Ս. Թակոբայ բանիւրուն հոգաբարձութիւն մը, որուն համար՝ կ'ըսէ, յարմարագոյններն ըստ իս են. —

Թընկըս Կարապետ էֆ. Ատենապետ
Մըսրիլ Էստար Պէյ
Թընկըս Թովմէֆ էֆ.
Ալիշան Միջայէլ էֆ.
Մուրատեան Թովմէֆ էֆ.
Քէնարլըքճը Պետրոս էֆ.
Սամանճը Գեորգ Պէյ.
Քանիժար Թովհանէս էֆ. Գոնձապետ

Ես ալ ի պահու հարկին ձեռքես եկած ծառայութիւնը մատուցանելու պարտաւոր եմ:

Ատոնց հոգաբարձութիւնը Ս. Թակոբայ համար խիտ կարեւոր է, եւ թէ պէտք է առանձին յանձնարարել՝ որ ձեռքը ուրաղ կամ կիրակի օրերը ի Ս. Թակոբ անպատճառ դուրմարութիւն, եւ ամուրք դիւրութեան համար ի Պարսիարքաբան շարաթը մէկ կամ երկու անգամ:

Բայց բուն կենսական խնդիրը այս զթուլութեան յարկին համար տարին 200,000 դահեկան հայթայթելն է, որուն համար հետեւեալ միջոցներն յարմարագոյն կ'երեւին:

Ա. պէտք է Ս. Թակոբայ կալուածները ամբողջապէս ձեռք բերել,

որոնց հասցիքն է մերձադարար տարին	80,000
Բ. Աղքատաբերեղբայրութիւնը՝ Եւկորեան Ընկերութիւն անուան փոխարկել, որով կանանց փափաքը իրականացալով իրենց ալ կ'անդամակցին եւ 500 բաժանորդացի շատ գիրութեամբ գտնուելով՝ մասիւր 5 դահիկանէն տարին կը գոյանայ	30,000
Գ. Կարգեւ այս Ընկերութեան երեք այր եւ երեք կին անդամ. Այրեր կրնան Ս. Յակոբայ Հոգաբարձուներէն ընտրուիլ, իսկ կիներէն հետեւեալք կրնան յարմար ըլլալ. — Գիլյոմնա Բերիմ, Ուրանի Մալար եւ Տիրուհի Հանրման Տիկինները, Դ. Դիմել Ազգի մեծաւանոց գիւթութեան, որոնցմ 20 անձներ եթէ տարին 25 օսմ. ոսկի նուիրեն, եւ կամ 10 հոգի 25 եւ 20 հոգի ալ 12½ օսկի շնորհեն, տարին կը գոյանայ	50,000
Ե. Արաքայ կարգի եկամուտներէն, որինակի համար հիւանդաց, աղայոց ամամթոշաններէն եւ քանձանակաց հասցիքներէն տարին կը գոյանայ	10,000
Ձ. Հանգանակել ճիշտաց գումարն ալ ազգ. անհատներէն, որ շատ գիւրին եւ եթէ 1800 հոգիէն տարին 20 դահիկան քանձուի, որով կը գոյանայ	30,000
	200,000

Ըստ իմ տկար կարծեացս եթէ այս միջոցներն օր առաւ չգործադրուին անտարակոյս Ազգին վրայէն երբեք Ս. Եակոբայ հոգը չլսիտի պակսի, Ազգին վարիչները պատասխանատուութենէ երբեք չլսիտի ազատին, եւ աղքատին թշուառութիւնը որեւ օր պիտի կրկնապատկի, որով օտարազգաց, եւ նամանաւնդ չարակամաց առարկութիւններէն չլսիտի զեթնին:

Այս ամենուն վրայ Ազգ. վեչ. Ժողովոյ ուշադրութիւնը հրաւիրելով՝ ճիշտ յարգանքը մեծարանայց

Կ. Պոլիս, 25 փետր. 1880 Խ. Ծ.
(Դու. Պար. պաճ. նմ.) Անտոն Ալեք

Այս տեղեկագրոյն ելքին չսպասած՝ Հոգաբարձութիւնն աւելի գործնական միջոցներու ձեռք կը զարնէ: 1880 Մարտ 14 թուակիւր նամակաւ Ազգ. վարչութենէ կը պահանջէ Ս. Փրիկէ եւ Ս. Պօղոս Եկեղեցեաց փոխառութիւնները, որ եղած էին նպաստից Թանձնախմբին կողմանէ աւելցած եւ Անկելա. նոցին շնորհուած 1900 օսմ. ոսկի գումարէն

որպէս զի Ս. Եակոբայ կալուածոց վրայ ուրիշներ եւս աւելցնելով՝ մուտքն աճի, պատասխարեց թշուառութիւնը նուազի եւ Հոգաբարձութիւնը տանելի ըլլայ. (Դու. Պար. պաճ. նմ.):

Ալեք Անտոնի տեղեկագիրը նկատի կ'առնուի տարուոյս Ապրիլ 16ին Ազգ. Ժողովոյն մէջ, որ կը գումարուի ի կաթողիկոսաբան, այժմ Hôtel Bristol, նախագահութեամբ Հասուն Կ. Պատրիարքին, ուր հրաւիրեալ էին նաեւ ազնուական Տիկիններ, եւ կ'որոշուի օտար ազգաց պէս Տիկնայց Ընկերութիւն մը կազմել ի նպաստ Անկելանոցի եւ արտաքին աղքատաց Քաւարնլար Շաֆարաթ Ծէմիթի «Ընկերութիւն գթութեան Տիկնայց» անուան ներքեւ, որուն վերին հսկողութիւնը կը յանձնուի Մ. Մուրաւսնի, բայց նա իր վստաստողութիւնը պատճառելով կը հրաժարի: Սակայն ժամանակին Կ. Պատրիարքը հազիւ թէ Ալեքեան տեղեկագրոյն գործադրութեան կը ձեռնարկէ, Հռոմէն կը կոչուի, եւ անմիջապէս ճամբայ կ'ելլէ 1880 Հոկտեմբերի մէջ: Նպաստի հասնելով՝ իր հրաժարագիրը կ'ուղղէ Բ. Դրան, որով Ս. Եակոբայ մատակարարութիւնը կը արուի Ազարեան Ստեփանոս Արքեպիսկոպոս Տեղապահէն առժամայ Եանձնախմբի մը, կազմմաւ Բ. Բառնարս Ծ. Վ. Աբշէհիթեան, Պատրիարքական Դիւանապետ, Գրիգոր Քիւրէլեան, Կարապետ Թընկըտ եւ Ապուլ Եովհաննէս չորս անձնորդներէ: Այս վերջինը Անկելանոցի ներքին տեսուչ կը կարգուի, իսկ Եակոբեան վարժարանի՝ Էֆէան Անտոն փոխան Գազէզեան Տ. Գրիգոր Վ.ի, որուն հետեւանօք վարժարանին բոլոր պաշտօնէութիւնը հաւաքական հրաժարական կու տայ, ուսուցչական բոլոր մարմինը կը հեռանայ, եւ Եակոբեան վարժարանը կը մնայ միայն Արապեան Տ. Եովսէփ Վ.ի հսկողութեան ներքեւ: Առժամայ Եանձնախմբին պաշտօնը կը տեսէ մինչեւ Կ. Պատրիարքի ընտրութիւնը:

ԺԱ.

Ը. ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

1881—1883

Ազարեան Արիստակէս Ատենապետ
Հ. Նոյիշէ Վ. Բաֆթանճեան, միաբան
Միխիթարեանց Վիեննայ
Հանդիպար Դրիլդոր Դանճապետ
Փափազեան Ստեփան Հաշուակալ
Գարտաշեան Եովհաննէս Ատենադպիր

Սամանճը Գեորգ Պէկ Տետւէ դպրոցին
Քիւրէշեան Գրիգոր
Զրարճը Գրիգոր
Հանրճանն Յակոբ
Հարարաշ Ստեփան
Հանճար Յովնաննէս
Ապտալ Յովնաննէս

Հրաժարմամբ Հասուն Անտոն Կ. Պատրիարքին տեղի կ'ունենայ Ազգ. հաշտութիւնը, ուսկից միայն գուրս կը մնան՝ ինչպէս վերը ըսինք, Ոսկերիան Նկեղեցոյ քահանայք իրենց փոքրածիւր ժողովոցովը, Ազգ. ընդհանուր Արքեպիսկոպոս Տեղապահը ընդհանուր Ազգին քուէարկութեամբ Կ. Պատրիարքան ածողը բարձրանալով 1881 Յուլիսի մէջ՝ իր առաջին փոխը կ'ըլլայ Ազգ. ՎՋԷ. ժողովը, Թաղական խորհուրդները եւ Հոգաբարձութիւնները վերահալմել։ Ասոնց կարգէն էր նաեւ Ս. Թակոբայ Հոգաբարձութիւնը, որ վերոյիշեալ անձինքներէ բաղկացաւ, որուն առժամայ Թանձնատունը՝ Ս. Թակոբայ գիւմար, արկը եւ զմուռը յանձնելով՝ բարեմալութեամբ կը մեկնի։

Նորընտիր Հոգաբարձութիւնները առաջին գումարմամբ գործերն իրենց մէջ էր բաժնեն, եւ նկատի կ'առնեն հասութիւն անբաւականութիւնը Անկեղեցոյն յարաճուն պիտոյից առջեւ, որով Զրարճը Գրիգոր իր պաշտօնակցաց ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ Դ. Հոգաբարձութեան՝ որուն անդամակցութիւնն ունեցած էր 1868ին, այս մասին տուած որոշողութեան վրայ, որ է Ս. Թակոբայ շուրջ ժողովել գլխութեան յարկին ջիւր ու ցան կալուածները, բայց սսոնց վաճառումը երկար ժամանակի կարօտելով՝ Հոգաբարձութեանն Ատենապետ Ազարեան Արիստակէս էֆէի փոխառութեամբ՝ ըստ կարգի կալուածոց տեսարակին 13, 14, 15, 16 տուններուն շինութեան անփոքարեալ ձեռք կը զարնեն՝ յունազգի Գոսթի ճարտարապետին առաջնորդութեամբ։ Ազգային Եպիսկոպոս մ'ալ կը փութայ մատան կողմնակի թեմի առջեւ թիւ 5, 6, 7 փոքրիկ կրպակները շինել առանց յիշատակելու իր անունը, ինչպէս յայտն է առանց վրայ դրուած պարզ վերառնութենէն՝ «Յիշատակ բարեբարի ուրում 1882»։ Թաղըդ տարին ալ թիւ 1, 2, 3 տունները կը շինուին նոյն ճարտարապետին ձեռքով. առաջինը նոյնպէս շնորհիւ յիշեալ փոխառութիւն, եւ միւս երկուքը Անկեղեցոյն ծախիւք, ըստ որում այն սսեն Հոգաբարձութեան Ատենապետին ձեռք

ծախուած էին 130 կանգուն գետին մը ի վարը-եար վաճառի՝ 14,500 դահեկանի, կայսեր Պողոս վարդապետին խանութը ի Պէտտեթեան Ստանպոլի(եան) 110,000 դահեկանի, եւ գետին մ'ալ 22 կանգուն ի Բոսկա՝ 6050 դահեկանի։

Երեք քարաշէն տուն ալ Ազարեան Կ. Պատրիարքը եւ անոր միւս եղբայրները Յովսէփ եւ Անտոն կը շինեն իրենց ծախիւք էլմա-ճաղը փողոցին մէջ, որ 18, 19, 20 թիւերը կը կրեն, բայց իրենց անունները չեն ուզեր որ գրուի անոնց վրայ, այլ պարզապէս «Յիշատակ բարեբարի ուրում 1882», Ասոնց հետ միասին կը շինուի նաեւ թիւ 4 փոքրիկ կրպակը եւ Անկեղեցոյն այժմեան արտաքին մեծ դուռը, որուն վրայ կը կարդաք յետագայ եռասնեակ վերառնութիւնը, մէջտեղը «Սուրբ Եփրեմ», ձախ կողմը «Անկեղեցի կաթողիկէ Հայոց», իսկ աջ կողմը «Թուրքառաս լուսնի քաթոլիկ Միլլէթին խանութանէս», Ասոնց ծախը կը հոգացուի յունազգի Տիգրէն Զարիֆիի մահաւամբ՝ աղքատաց համար Պատրիարքարան ղըկուած 100 օսմ. ոսկիէն, ուսկից Ազարեան Պատրիարքը 45ը միայն կը ղրկէ ի Ս. Եփրեմ։ Այս առթիւ դրան սեմը ձաքմուն բարձրութեան կը հաւասարի, նրբունքն ալ 1, 2, 3 տուններուն շինութեամբ կ'անհետանայ, որով այսօր այցելուն Անկեղեցոյ մտնելու համար կը հարկադրի 13 ոտք մարեայ աստիճան մը իջնալ։

Սակայն այս շինութիւններէն առաջ Հոգաբարձութիւնը, որպէս զի պարտաւոր շինան իրենց խղճմանալ առջեւ՝ աւելի կարեւոր գործի մը ձեռնարկած էին, այն է ի լոյս հանել աղքատին մուլին մէջ մնացած մէկ իրաւունքը։ 1870ին Պրեյսի մեծ հրդեհէն ետքը բաշխուած նպաստներէն ոմանց հրաժարելով, 1900 օսմ. ոսկւոյ կարեւոր գումար մը գոյացած եւ նպատից Թանձնատունին թողուած էր, պայմանաւ Ս. Եփրեմայ հողին վրայ անշարժ կալուածներ շինելու, պայման մը որ 12 տարիէ ի վեր չէր գործադրուած։ Յիշեալ գումարին վրայ Հոգաբարձութիւնը կը փութայ բացատրութիւն խնդրել Ազգ. ՎՋԷ. ժողովէն 1882 Մարտ 15/27 թուակիր նամակաւ, ստորագրելու Ատենապետ Ազարեան Արիստակէս էֆէն եւ ուղղեալ իր համահարգ հարազատին, Ստեփանոս Պետրոս Ժ Նախագահ եւ Ատենապետ Ազգ. ՎՋԷ. ժողովոյ։

Ազարեան Կ. Պատրիարքը այս նամակը վարչութեան ներկայացնելով՝ ժողովը Դոկտ.

Թ. Կուրիճան էֆ. եւ Սամանձեան Գեորգ Պէկին կը յանձնէ անոր պատասխանը պատրաստելու գործը, որ երկար եւ լուրջ ուսումնասիրութիւնէ ետքը՝ Տեաեւեալ տեղեկագիրը կը մատուցաւ նախ Զարեանին, զոր հաստատելով՝ օրինակ մը կը զօգէ առ Պատարածան Զոգարարձու-թիւն Ս. Թակոր Ագգ. Անկեանցի, որ ունի այսպէս. —

Գերբըմանիկ Վաթողիկոս, Գահերէցի վարչական ժողովոյ մեկը յանձնած ըլլալով զնոյն այն նամակը, զոր Ագգային Անկեանցիք Մեծպ. Զոգարարձու Սպարեան Արեւտակեան էֆ. 1882 Մարտ 15/27 թուականաւ ուղղեալ էր առ Ն. Սրբութիւնն, եւ տեղեկագիր մը տալ խնդրոյն վրայ, զոր յիշեալ նամակը կը ներ-գայայտէր նմա, ուշի ուշով ընթերցանք զայն, եւ նկատեցինք որ Ագգ. Անկեանցիք Մեծպ. Զոգարարձու առաջն գնէր զնոյնը Տեաեւեալ կերպով. —

1870 Բերայի հրգհհէն ֆասեալ ընտ-նացաւ ի նպատակ մեր Լասարաութիւնն ալ նպատակ մ'ընդունած էր Տէրութեան կողմանէ: Բազմապատիկ բարեբաղք այս նպատակն իրենց պատկանեալ բաժինները շնորհունելով՝ նուիրած էին զայն Ագգ. Անկեանցիք, եւ այս նուէրներէն զոյգացաւ գումարը կը հասնէր 1900 օմ. ոսկոյ: Նպատակը Թանձաժողովը այս գումարը յատկացուցած էր Անկեանցիք, սորա ի հաշիւ քարտէն առներ կառուցանել տալու պայմանով: Արդ Մեծպ. Զոգարարձու Սրբութիւնը որ մինչեւ ցայսօր այն գումարը իր նպատակին չէր գործածուած, եւ աղքատք կը ֆասէին այս անկանոն վիճակէն, կ'երկնէր որ իր նուիրական պարտքը զոյգ առած կ'ըլլար եթէ այս խնդրոյ վրայ չկուէր վճ. ժողովոյ ակնարկութիւնը:

Վասն որոյ նախ գիտել կու տայ որ հրկի-զեցոց նպատակներուն տոմսակները եւ արձնները (souche) զոր յանձնեալ էր վճ. ժողովոյ, շատ տեղ իրարու չէին համապատասխաներ: Սակայն կը յաւելու, այս թերութիւնը պարզապէս յառաջ եկած պիտի ըլլան անմատարկութիւնէ, որ յաճախ եր պատահի այս գումարին գործողութեանց մէջ, ուստի այս կէտին վրայ չուզէր պնդել:

Երկրորդ կը հարցնէ թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ երբ հրկիզեցոց մասնաժողովը 1900 յիշյի գումարէն 260 յիշյ հարկին 12օմ փոխ կու տայ Պատրարարձուին, մնացած 1650 յիշյի գումարը կը մնայ առանց բնաւ տոկոսեաց Մեծպ. Մարտիան Անտոն Պէկին սնտակին մէջ, եթէ, կ'սէ, Անտոն Պէկը պէտք չունէր այդ գումարին, վասն էր զայն Պաշտօնի մը քով չէր զնտեղներ, թէպէտ փոքր շահով մը յօգուտ աղքատաց:

Արդարեւ այս խնդիրը զիւաւոր կարեւորութիւն մը ունենալ կը թուէր եւ յիշուի կը

գրաւէր Ագգ. Անկեանցի Զոգարարձութեան խնամք ու եւանդը:

Վասն որոյ մանրացնին որոնեցինք այս խնդրոյ վերաբերեալ ամէն յիշատակարանք եւ մեր հետազոտութեանց արդիւնքն հետեւեալն եղաւ. —

1870ի հրկիզեցոց նպատակը Ագգ. Մատնա-ժողովը գումար մը պահած էր Ագգ. Անկեանցիքն եկամուտները կառուցանել տալու պայմանաւ, եւ այն գումարը յանձնուած էր Մեծպ. Մարտիան Անտոն Պէկին:

Նախ այս 1900 գումարէն մասնաժողովը 250 յիշյ հարկին Արարարարձուին փոխ տուած էր 120/0 տոկոսեաց եւ առանձինն տոմսակով, 8 օմ. ոսկի ալ նպատակը քաշեալու մարտերէն ետքը հրկիզեալ ընտանիքի մը, որով Մեծպ. Մարտիան Անտոն Պէկին քով կը մնայ 1642 օմ. ոսկի:

Երկրորդ յետ վերջիշեալ որոշման այլեւայլ խռովութեանց պատճառաւ Ագգ. Վարդաթիւնը եղբուքեանց մէջ գտնուելով՝ մնացած գումարին մէջ մասը հետգհետէ Լասարաութեան պէսպէս պիտոյից գործածուէր եւ այսպէս. —

Երեւան Թրկիշ Եկեղեցւոյն համար ոսկի օմ.	265
Պէշիքեթեքի Եկեղեցւոյն համար ոսկի օմ.	140
Ագգային Ընդհանուր Գործոց համար ոսկի օմ.	400
Մուրհակաւ փոխառութիւն Պատրարարձուին ոսկի օմ.	250

ԸՆԴՀԱՆՈՒՄ 1035

Ուստի 1065 օմ. ոսկոյ գումար մը հետացեր է իր նպատակին, իսկ 772 օմ. ոսկի եւ 32 դահեկանք յանձնուել է Անկեանցիքն Զոգարարձութեան անոր առօրեայ պիտոյից կիրառութեան համար, եւ 60 օմ. ոսկի ալ Յովհան Ոսկերեան Եկեղեցւոյ քով երկու տանց պատուութեան համար փաստաբանի տրուել է, որով ի հաշիւ Անկեանցիքն գործածուել է 832 օմ. ոսկի եւ 32 դահեկան:

Վերեւ տեսնուած 1065 օմ. ոսկոյ գումարին գործածութիւնը անշուշտ կանոնաւոր չի կենար համարուիլ, եւ միայն այն ժամանակին տագնապէք պարտաւորք կրնան զոյն արդարացնել: Ասոր համար Ագգ. Վարդաթիւնը երբ տակաւ իր խաղաղ վիճակին մէջ մանեղու սկսաւ, իր առաջին հոգն եղաւ որոշել՝ որ վերջիշեալ գումարը իր սեփական նպատակին վերադառնայ, ըստ այս որոշման արդէն Վարդաթիւն Երեւան Թրկիշ Եկեղեցւոյն իր 265 եւ Պէշիքեթեքի Եկեղեցւոյն իր 140 օմ. ոսկոյ պարտքերին անողջապէս վճարած էին Ագգ. Անկեանցիքն: Միւս կողմանէ Վաթողիկոսական Տեղապահութիւնն ալ 120 օմ. ոսկի նուիրած է վարդաթիւն, որ զայն վճարած է Անկեանցիքն ի հաշիւ այս պարտոց, հետեւաբար Ագգ. Անկեանցիքն վճարած ըսմանգալ գումարը կ'ըլլայ. —

Ուղղակի Հոգաբարձութեան վճարում օմ. ոսկի	772 : 32
Երկու տանց գատին համար օմ. ոսկի	60
Յիսուս Փրկիչ Եկեղեցիէն վճարումը օմ. ոսկի	265
Պեղյուքաբեր Եկեղեցիէն վճարումը օմ. ոսկի	140
Տեղապահութենէ առնուած նուէրէն օմ. ոսկի	120
	1357 : 32

Եւ կը ձեայ գումար մը օմ. ոսկի 542:68, զոր առաջին պատեհ ամսութեամբ Սղդ. վարչութիւնը պիտի ջանայ հասուցանել իր յատուկ անուոյն	542 : 68
--	----------

Որով կը գործի յիշեալ գումարին հաշիւը 1900 : 00

Նկատմամբ տակոսեաց 1642 օմ. ոսկւոյ գումարին՝ իրաւ է որ հրկիզելոց Յանձնաժողովը 250 օմ. ոսկի 125,0 տակոսով փոխառուութիւն մ'ըրած է, բայց մեր քննած յիշատակաբանը եւ գործողութեանց պարագայը յայտնապէս կը ցուցունեն որ հրկիզելոց նուիրեալ ամբողջ գումարը պարզապէս իր աւանդ արուած եր Անտոն Պէյին անուակին. իսկ այս գումարէն աւելցած մասին համար աւանդի ձեւը տակոսաւոր պարտքի ձեւին դարձնող օրինաւոր ապացոյց մը չգտանք: Հետեւաբար այս գումարին համար տակոսիք պահանջելու իրաւունք չի տեսնուիր:

Ի վերջոյիշեալ խորհրդածութեանց կը հետեւի. —

1. Սղդ. Անկեանոցի արդի Մեծպ. Հոգաբարձութիւնը բնաւ պատասխանատուութիւն մը չունի՝ 1870ին Թերայի հրկիզելոց նպատակէն աւելցած գումարին մէկ մասը իր նպատակէն ուրիշ Սղդ. պիտոյից գործածուած ըլլալուն համար:

2. Սղդ. Ընդհանուր վարչութեան անուակը ոչին պակասը պարտական է Անկեանոցի անուակին, եւ պիտի ջանայ առաջին յաջող առթիւ հասուցանել զայն:

3. Բաղձնակ է որ այսուհետեւ թոյլ շարուի տեղի ունենալ այսպիսի կիրառութեանց որ բերթէ միշտ ի միտ Անկեանոցի անուակին տեղի ունեցածն է:

Բերա, 23 Ապրիլ, 5 Մայիս 1882

Գրկոս. Բ. Նուրիճեան

Գեորգ Սամանճեան

Գրկոս. Յարութ Մինասեան

Ստեփան Բարաքաշ

Եար եւ նման է բնագրոյն որ պահի ի Պատրիարքական դիւանի որոյ եւ օրինակն ճշգրի նշանակեալ է յարձանաբարութեան ԻԱ Նիսաի վրէ. ժողովոյ:

27 Ապրիլ 1882

Ղալաթիս ի Պատրիարքարանի

Կաթողիկէ Հայոց

Տ. Կ.

Կարուածոց շինութեան զբաղանաց հետ՝ Հոգաբարձութեան ունեցան նաեւ դպրոցի, Եւրանոցի բարեփոխման եւ ի մասնաւորի Անկեանոցին ներքին բարեկարգութեան եւ Հոգաբարձութեան համար ընդհանուր կանոն մը ծրարելու հոգը: Եւ նախ բարեկարգութիւն իրենց անձէն սկսելով՝ Տաճածայնութեամբ որոշեցին անդամոց միոյն ամէն օր Անկեանոցս այցելելու, որով իւրաքանչիւր ըստ իր կարգին կու գար պարտականութիւնը կատարել, եւ տեսած թերութիւնները Հոգաբարձուաց մերձակայ գումարման մէջ դիտողութեան կ'առնուէին, ուսկից հետեւեցաւ հաստատել յետագայ երեք կանոնները. —

1. Գոցել բանալեաւ Անկեանոցին դուռը գիշերուան ժամը 2ին ը. Թ.

2. Գոց պահել Անկեանոցին դուռը ամբողջ օրը՝ մասրան գոցուելէն ետքը:

3. Արդիւն պատասխարելոց դուռս ելլել, յարգաւոր ըացաւորի գէպքերը, զորս կրնայ տնօրինել ներքին Տեսուչը:

Այս կանոնները ցարդ կը ջորեն Անկեանոցիս մէջ:

Անտոն չըբին նաեւ Աղքատանոցը, որ Անկեանոցին ետեւը կը գտնուի, որուն բարեկարգութիւնը յանձնուեցաւ Սամանճեան Գեորգ Պէյի եւ Հ. Եղիշէ Վ. Քաֆճեան ձեռնի: Ասոնք փութացին արամիւի ընտանիքները Աղքատանոցէն հեռացնել եւ պարտէզին մէջ եղած անտաները բնակեցնել: Անտանակց բանտ սպառնացան, եւ անուղղայնի՝ վտարուի, եւ ընդգիմացողները ոստիկանութեան ձեռքը հանել, ինչպէս արդեամբ ալ կատարեցին: Անան ձինն նշանակութեան արժանի է բարեխիշտակ Գեորգ Պէյի հոգածութիւնը, որ գիշերուան անակնկալ պահուն անգամ այցելած է Աղքատանոցիս:

Գալով մանկանց դաստիարակութեան եւ պատասխարելոց ինձամբ մասին՝ արանց հիւանդանոցին կէտը կը բաժնեն, ուր կը փոխադրեն կին հիւանդները իրենց գետնապարկ սրահէն, եւ միւս կէտը կը կցեն Յակոբեան վարժարանին, որով 8 որբերէն զատ՝ գիշերօթիկ թոշակաւոր աշակերտներ եւ ընդունելի կ'սկսին, որուն համար 2 օմ. ոսկի մուտք կ'որոշեն եւ 1:50 ամսաթոշակ, ճերմակեղէն եւ զգեստ ծնողացմէ հոգացուելու պայմանաւ: Այս վարժարանը քիչ ժամանակուան մէջ մեծ արդիւնք ցոյց կու տայ եւ հետզհետէ կը յառաջանայ ինչպէս պիտի տեսնենք յաջորդ հոգաբարձութեան մէջ:

Ընդարձակեցին նաև ծերանոցը գետ-
նայարկին աջակողման նրբուղիին մէկ մասն
որմասիակելով՝ ուր կը փոխադրեն այն ծերերը
որ ցարդ Յփմարանոցին վրայ կը պատկառուէին:
Չասակողման նրբուղիին մէկ մասն ալ ապա-
կործով փակելով՝ ծերոց սեղանատան կը վե-
րածեն: Պատասպարեալները համազգեստ տարա-
զով կը հագուեցնեն, կարասիներէն զոմանս կը
ներողեն եւ զոմանս բոլորովին նոր կը շինեն:
Հանգերձարանին համար ալ խնամակալութիւն
մը կը կազմեն Սրբուհի, Լուցիքա եւ Դէկինի
Մարիոնըս բարեպաշտ Յիկիններէ, որոնք օրերով
կու գային ճերմակեղաններ կը ձեւէին, կը կարէին
եւ անոնց մաքրութեան հոգ կը տանէին: Գրա-
սենեակին բովի խոցերն ալ բժշկի կը յատ-
կացնեն, որոնցմէ կը կազմուի սպասելու սրահ
եւ սենեակ խորհրդակցութեան բժշկի, որ շա-
բաթը երկիցս կ'ընդունի արտաքին հիւանդներ,
որոնց զեղագիրն եւս երբեմն ձրի կը շինուի
Ընկերանոցիս զեղարանէն: Այս զեղարանին
միջերը քանի քանի անգամ հայկաթուած
են առատաձեռնութեամբ Giorgio della Suda
Fahik ֆաշայի, քասապեան եւ Սինապեան ղիշէի
եւ Գեդար Նաբասի, Մալրաքաղարի Նշանաւոր
զեղագործներու կողմանէ: Մասնեղաբան մ'եւս
կը հաստատուի Ընկերանոցիս մէջ, եւ այլեւայլ
տեղերէ եկած գիրքերը՝ մեծ մասամբ բժշկա-
անն, յատուկ սենեակ մը զետեղելով, կը ջու-
ցակազարկն անխառնաստիճեամբ քաֆիճան-
ճեան Հ. Եղիշէ Ա.ի միաբան Միխիմարեանց
ղիկիննայ, որ միանգամայն Ընկերանոցին օրա-
գրութիւնը կը կատարէր եւ դպրոցին ներքին
եւ այցելու աշակերտաց գերմաներէնի դաս
կու տար: Այս ամէն կարգադրութիւնները բա-
ւական չըլլալով՝ Հոգաբարձուաց ընտրութեամբ
Հաճիպետ Գրիգոր, Գաբարեան ԅովհաննէս
եւ քաֆիճանճեան Ա.է կազմեալ պատուիրա-
կութիւն մը կը ղեկուի օտարագէթ հիւանդա-
նոցաց, որպիսի են Գաղղիացոց Լա Քաիշ հի-
ւանդանոցը ի Շիլի եւ Խալալցոց մարգափրա-
կան ընկերութեան ծերանոցը ի Պանկուլթի, մո-
տեն ուսումնասիրելու համար անոնց ներքին
կազմակերպութիւնը:

1883 Յուլիս 22ի գումարման մէջ հի-
ւանդանոցիս ներքին բարեկարգութեան համար
կանոնագրի մը հարկը սենսուելով՝ անոր
ծրագրին յօրինու մը կը յանձնուի Գարտաշեան
ԅովհաննէս Էֆ.ին, բուխարակելով անոր մէջ
միանգամայն Հոգաբարձութեան իրաւասու-
թիւնները: Այս ծրագիրը պարտատուելով՝

Հոգաբարձութենէ յօդուած առ յօդուած կը
քննուի, եւ հաստատութեան համար կը ղեկուի
Ազգ. վըլ. ժողովոյ: Ամիս մը ետքը կը խնդրուի
սոյն հաստատութեան փութացումը, որուն վրայ
Ազգ. վարչութեան նախագահ Եղանեան Կ.
Պատրիարքը յատուկ նամակաւ կը ծանուցանէ
Հոգաբարձութեան ղրկել պատուիրակ մը Ազգ.
վըլ. ժողովոյն բացատրութիւն տալու համար
կանոնագրին ինչ ինչ կետերուն վրայ: Այս
պաշտօնը կը կատարէ բնականաբար Գարտա-
շեանը՝ վարչութեան Սեպտ. 21ի գումարման մէջ:

Յիշեալ կանոնագիրը 1883 Նոյ. 3 Ազգ.
վըլ. ժողովէն հաստատուելով՝ Հոգաբարձու-
թեան կը ղրկուի ի գործադրութիւն, եւ երբ
Հոգաբարձուաց Նոյ. 21 նիստին մէջ կը կար-
գացուի, առանձինն ուշագրութիւն կը գրաւէ
13երրորդ յօդուածը, որ Հոգաբարձութեան
անդամները հինգի կը վերածէր: Ասոր վրայ
հաւաքաբար կը հրաժարին, որ Ազգ. վըլ. ժո-
ղովէն կ'ընդունուի բաց ի հինգէն, որոնցմէ
Քիւրէիան Գրիգոր Էֆ.ն կը կարգէ Առնեա-
պետ: Այս ամէնը կը պատահի ճիշդ այն պա-
հուն որ Հոգաբարձուաց պաշտօնավարութեան
աւարտումը մտածեալ ըլլալով՝ իրենց եռամեայ
չօրանին հաշուեցոյցը կը պատրաստուէր: Առ-
թիւս Նոյ. 20 գումարման մէջ Նկասի կառ-
նուի մատան հասցովը, որ 1879էն ի վեր ժո-
ղովրդապետութիւն եղած էր իբրեւ օժանդակ
Ս. Աստուածածնայ Աթուարանի Եկեղեցոյ
(տես անդ էջ 60) եւ կը խորհուի զայն Հի-
ւանդանոցիս յատկացնել, որ թէեւ ազգովին
ընդունուած է, կ'ըսուի, բայց ժողովրդապետ
— Մեծաւորները այլեւայլ պատճառներով
միշտ խոցնդոտ եղած են, որուն դարմանը
գտնելու համար Եանձնատեմ մը կը կազմուի՝
Դաղարթ ռուլ ԅովհաննէս, Հանրմեան Ես-
կոր եւ Հաճիպետ Գրիգոր Էֆ.նային: Բայց
ստանց գործերուն հարկ չի մնար, վասն զի քիչ
ետքը խնդիրը կը լուծուի մատան ժողովրդա-
պետութենէ դադրելով:

Հոգաբարձութեան տարւոյս Նոյ. 25ին
գումարած ժողովն ասանագրութեան մէջ կը
յիշատակուի գտնու մը, որ հետեւեալ կերպով
կը բացատրուէր. — Ոսկեմբերանի թաղականու-
թիւնը համառուն Եկեղեցոյ ետեւի երկու խա-
նութներուն համար ժամանակաւ դաս վարած
ըլլալով՝ նախադատ ասանանին մէջ յարգուի է
տանալ ի նպատակ իւր վճիռ մը, խնդիրը թմա-
րիւրը էմլաքին (կառուածական տրանսպիր)
մէջ իբրեւ Եկեղեցոյ ինչք գրուած ըլլալէն

ձեռնարկելով: Ս. Յակոբայ Լոգարարձութիւնը երաշխաւորութեամբ թընկրու Յովսէփ Էֆփի՝ վերաբնիչ ատենին բողոքներ, եւ հոն եւս կարուսեր է դատը ի ներկայութեան երաշխաւորին: Վասն զի ժամանակին Ազարեան Պատրիարքը Ոսկերեանցիները սիրաշահելու համար չէր յանձնած Լոգարարձութեան կարեւոր պարտութեանը, մանաւանդ թէ դատը ի պատրիարքարան փոխադրել յաջորդելով՝ վերոյիշեալ խանութներուն յետանց վարձքերը փոխանակ վարձակալաց երաշխաւորներէն պահանջելու: Ս. Յակոբայ Լոգարարձութեան պահանջել աւելի բանաւոր տնտեսներ, եւ ըստ այսմ թէ ամբաստանեալին եւ թէ՛ ոստիոյն ծանուցանելու որոշում տրուեւր է դատաստանական խորհուրդէն: Ատենագրութիւնն այս դէպքին յիշատակութեանէն ետքը՝ իր յաւելու նաեւ որ տարեկան հաշուեցոյցը աւարտած ըլլալով՝ Լոգարարձութեանը կը ստորագրուի, եւ Ազգ. ՎՋ. Ժողովոյ նախագահ Ս. Պատրիարքին կ'ուղղուի անդերադրելով, եւ ապագրութեամբ հրատարակելու արտոնութիւնը, ինչ որ կը շնորհուի եւ կը գործադրուի: Այս ամէնը քաղաւած է Անկերանոցի դիւանին 43, 44 տետրերէն. իսկ մայր տուժարին 83, 87, 88 էջերէն՝ հաշուեցոյցին պարտականութիւնը, որուն ելքին կողմը զուտ աւուրեալ ծախքերուն համար նշանակուած է 211264 դահեկան բացի շինութեանց ծախքերէն. (գւ. Ատ. 884. 224 Հաշուեցոյցակ հրատարակեալ ի 1884):

(Ըրդն-նիւթ) Է. ԻՍՍԷԱՅ Վ. ՍՐԱՊԵՆՆ Միաբան Ամուսնաւ

Յ Ե Ղ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Ժ Ա Ն Օ Թ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Խ Ն Դ

ԱՍՏՄԱՐԻՆԻ ՊԱՏՄԱՐԻՆԻ

ԵՐԵՄԻԱ ԶԵԼԵՊԻ ԶԵՍՄԻՐՏԵԱՆ

(Ըրդն-նիւթ-նիւթ)

Կ Լ Ո Ւ Խ Գ.

ՏՈՂ 59 եւ 60. Աստ յակամայ ճգնեցան՝ Ղազարոս, Սարգիս 'ւ Ոստիքան, Թովհալ, Ճիհէննէմ, Նրոպօ Փափագ եւ Թօրոս Մօրոսըն այն:

Այս եօթն անունները, ինչպէս արդէն 61րդ տողը կը յայտնէ, Ս. Պաղտոյ պատրիարքներու կը վերաբերին, 17րդ դարու մէջ ապրած են անոնք եւ գրեթէ ամէնքն ալ տիտուր էջեր թողած են Հայ պատմութեան մէջ, ոչ միայն իրենց ունայն եւ ապարդիւն պաշտօնավարութեամբ, այլ եւ՝ զոչաքաղ ագահութեամբ: Պատրիարքական Աթոռին կուրաբար աչք տնկող, զայն ձեռք անցունելու համար ազգագաւ ամէն միջոցներու դիմած են ասոնք արձակ համարձակ: Ազգը կողպտելով անողորմ վեղերներու մեծագուժար կաշառքներ տալու միշտ ստիպուած, իրենց սնափառանդական գիշեր ապահովելու համար, իրերանախանձ անտելութեամբ մերկալ, մեծ պարտքերու ներքեւ մասած են եւ ընկճուած այնպիսի ծանր կերպով, որ մինչեւ իսկ ՋՆԱՍՏԱՆՔԱՐԸՈՒ զուտ արգելադրանքին մէջ բանտարկուած են իրեւ յանցաւոր — պարտապաններ, ինչպէս դառն արտոնութեամբ կը յիշէ Երեմիա 2Էքէպի իր 59 եւ 62րդ տողերով, երբ կը գրէ՝

Սոքա Փաթիթը քաղաքին՝ որը մոլորեալ յախա ագահութեան: Տեւին աստ զառհաւատեայն՝ ներեցէ Տէրն 'ի դատաստան:

Այս շնորհունակ պատրիարքներու ատենն էր որ կ'ապրէր Երեմիա 2Էքէպի, եւ դժգոհութեամբ ու դառն կակիծով ականատես կ'ըլլար անոնց յոռի պաշտօնավարութիւններուն, որոնց թողած ողբալի յիշատակներէն խորապէս ազդուելովն է, որ ես ալ այդ խուճի մը պատրիարքներու շրջանը, պատրիարքարանին խայտառակութիւններու տարիներ կոչած եմ, Երեմիայի կենսագրութեանը մէջ (տես էջ 172):

* * *

Առաջինը՝ վերոյգրեալ անուններէն, Ղազարոս Սեբաստացին է: Սա 1660 — 1663 պատրիարք եղած է¹, խորհուրդներ վար անունը շարժ Մարտիրոս կաթողիկոսի պատրիարքը², որ իր հոգեւոր ծնունդ ալ եղած էր³:

Շատ դիւրաւ կարելի է գաղափար մը կազմել այս պատրիարքին ինչ տեսակ բարի ծաղիկ մը ըլլալու մասին, երբ անոր կենդանի քանի մը գլխաւոր գիծերը գիտանանք:

Թեւեւ Սեբաստիա ծնած, բայց Ս. Պաղտոյ մէջ էր սնած ու մեծցած⁴, Բաւական տարիներ

¹ Զգն-նիւթ Գաթ. Լոյս, Հատոր Գ, էջ 690:

² ԱՊ:

³ ԱՊ, էջ 689:

⁴ ԱՊ, էջ 688: